

JAROSLAV LOPOUR / 11. 5. 2016

Jan S. Kolár

Patřil nejen mezi průkopníky české kinematografie, ale byl i režisérem našeho prvního velko filmu Svatý Václav, na který český stát poprvé v historii finančně přispěl.

Uplynulo již sto dvacet let od jeho narození.

Zprava: Karel Schleichert, Jaroslav Vojta, Jan S. Kolár, Václav Vydra, Zdeněk Štěpánek a Raymond Guérin během natáčení filmu Svatý Václav (foto: NFA)

Jan Stanislav Kolár se narodil jako Jan Nepomucký Josef Kohn 11. května 1896 v Praze do rodiny obchodního zástupce. Jeho otec si roku 1902 změnil jméno na Kolar. V roce 1915 mladý Jan odmaturoval na gymnáziu v Křemencově ulici a roku 1921 získal titul JUDr. na Právnické fakultě pražské Univerzity Karlovy. Hrál studentské divadlo, s ním se roku 1916 objevil ve Švandově divadle v postavě doktora Plavce ve hře *M. D. Rettigová*.

Již od mládí nadšeně navštěvoval biografy, jeho oblíbenci byli režiséři D. W. Griffith, Paul Wegener a v oblibě měl také tehdejší zahraniční dobrodružné i fantastické filmové seriály. Mezi jeho přátele patřili další filmoví průkopníci Václav Wasserman, Karel Degl a Karel Lamač. Film Kolára zaujal natolik, že již v roce 1916 napsal detektivní námět *Achilles Okrim contra Graham Shippard*. Ten sice upoutal filmovou společnost Lucernafilm a i za pomoci Karla Degla otevřel Kolárovi cestu k praktické filmové činnosti, ale v tehdejších podmínkách byl nerealizovatelný.

První, současně nejplodnější etapa Kolárovy kariéry proběhla v letech 1917–1922, v dobách, kdy se po převratu etablovala profesionální česká filmová výroba. Během těchto let se postupně podílel jako autor námětů, scenárista, režisér i jako herec na sedmnácti snímcích, z nichž se několik nedochovalo. Na těchto snímcích J. S. Kolár spolupracoval se svými přáteli, ať již se jednalo o Karla Degla, Karla Lamače, Přemysla Pražského, Gustava Machatého nebo Karla Antona.

Kolár debutoval jako režisér krátkou komedií Polykarpovo zimní dobrodružství (1917) o smolařském mládenci Polykarpovi (František Nesvadba). Další část pod názvem Polykarp aprovisuje (1917) nebyla nikdy uvedena, protože filmový materiál byl pro nedostatek světelných zdrojů podexponován. Komediím zůstal J. S. Kolár věren i nadále. Připomeňme alespoň dvě z nich. Snímek ze šlechtického prostředí Učitel orientálních jazyků (1918) znamenal jednu z prvních filmových příležitostí pro známé komiky, bratry Emanu Fialu a Ference Futuristu. Dáma s malou nožkou (1919) byla zase první filmovou příležitostí pro budoucí evropskou filmovou hvězdu Anny Ondrákové.

Neméně úspěšná byla i jeho dramata. Takový byl román lásky mladého virtuóza Aleše (Karel Lamač) ke sličné komtese Ivance (německá herečka Lea Vercy) pod názvem Akord smrti (1919)[1] či fantastické drama Zpěv zlata (1920). Ovšem dodnes atraktivním a napínavým je fantastický dvojníkový příběh Příchozí z temnot (1921), natáčený v berlínském ateliéru Am Zoo. Tento film se dokonce stal jedním z prvních českých, kterým se podařilo uplatnit v cizině – pod názvem *Redivivus* v Německu, Rakousku, Francii a ve Velké Británii. Na nevídaný úspěch tohoto snímku Kolár se svým spolupracovníkem Karlem Lamačem navázal dobrodružným Otráveným světlem (1921) o vynálezu studeného světla, kterého se chce zmocnit iluzionista Durk (Emil Artur Longen). Překvapivého úspěchu dosáhl scenárista a režisér Kolár i svým přepisem románu Karoliny Světlé Kříž u potoka (1921) za pomoci exteriérů ze Zbečna a Křivokláta snímaných kameramanem Ottou Hellerem.

Tuto svoji životní etapu uzavřel dalším dramatem s fantastickými prvky Mrtví žijí (1922). Některé jeho scénáře byly oceněny v soutěžích o nejlepší filmové libreto.[2] Příležitostně využíval pseudonymu J. O. Ralk a byl členem několika filmových organizací (v letech 1919 a 1920 spoluzakládal Organizaci československého filmového herectva, Filmovou ligu československou a byl tajemníkem Sdružení filmových výrobců; roku 1927 ještě spoluzaložil Klub za nový film).

Kvůli krizi, jež postihla českou kinematografii, a též těžké nemoci se v první polovině 20. let musel Jan. S. Kolár odmlčet. Napsal alespoň divadelní hru Zásrubní výstřel (premiérově uvedena 2. prosince 1925 v pražském Švandově divadle) a populárně teoretickou příručku K filmu (1927). V polovině 20. let se k praktické filmové činnosti opět vrátil, když napsal scénář k melodramatům Josefa Kokeisla Parnasie (1925) a Václava Binovce Vyznavači slunce (1925), námět k filmu Dcery Eviny (1928) Karla

Lamače a sehrál postavu komisaře v dramatu Josefa Medeotti-Boháče Osudné noci (1928). Současně bylo Kolárovi umožněno scenáristicky a režijně zadaptovat romantický román R. J. Kronbauera Řina (1926).

Na samém konci 20. let stál u zrodu a vzniku jednoho z vrcholných děl české němé kinematografie. Podle Kolárova námětu, scénáře a v jeho režii vznikl první český velkofilm Svatý Václav (1929), kde se režisér po boku Zdeňka Štěpánka, Jana W. Speergera, Theodora Pištěka, Václava Vydry nebo ruské herečky Very Baranovské převtělil do úlohy českého knížete Bořivoje. Na více než pět milionový projekt vzniklý ke svatováclavskému miléniu přispěl stát milionovou částkou. Byl vyráběn pod dozorem Akademie věd a Ministerstva školství a národní osvěty. Jelikož po filmu byla vyžadována naprostá historická věrnost, byly na Strahově postaveny věrné historické stavby, které se ve své době staly největšími v Evropě. Poprvé mohli filmaři také využít více než stohlavé komparzní scény.

Snímek byl však představen se zpožděním až po skončení svatováclavských oslav a po příchodu zvuku do českých kin. Prošel tak bez většího zájmu diváků a byl využit především pro školní projekce. Svatý Václav se stal posledním hraným filmem, který Jan S. Kolár režíroval. Sice i ve zvukovém filmu dostal nabídky na režírování, jelikož se jednalo o komerční a podprůměrné látky, tvůrce je odmítl (např. román Antonína Jenneho Kačka Vomáčená, který roku 1939 zfilmoval pod názvem Paní Kačka zasahuje... Karel Špelina).

Během 20. a začátkem 30. let natočil ještě několik krátkých kulturních a školních filmů. Nejprve pro firmu bratři Deglové Akademický dům v Praze (1919) a poté především pro Elekta Journal. V produkci této společnosti vznikly Kolárovy tituly VIII. Slet všesokolský 1926 (1926), „Elektrostatek“ na Výstavě soudobé kultury v Brně (1928), Význam výživy při vzrůstu (1928), Vzorné moderní jatky (1928), Ze studentského života (1928), Praha: školství (1929), Výstava soudobé kultury (1929) a Vysoké Tatry (1931). Kromě toho J. S. Kolár vystoupil v krátkém dokumentu Elektrina ve službách venkova (1928), ve svém snímku Ze studentského života (1928) a načetl komentář k cestopisu K mysu Dobré naděje (1933).

Na začátku 30. let se sice ještě podílel na přípravě tzv. kontingentního systému, jenž reguloval dovoz filmů a podporoval výrobu českých filmů, z existenčních důvodů se ale

v roce 1932 stal společníkem firmy v galvanickém průmyslu. Kinematografii však neopustil. S Janem Gerstelem a Lubomírem Linhartem napsal scénář k působivému psychologickému snímku Ladislava Broma Vyděrač (1937) podle románu Egona Hostovského a v letech 1933–1938 na filmovém plátně sehrál na šest filmových rolíček. Byl mimo jiné žurnalistou J. E. Pánkem (Její lékař, 1933), předsedou koncernu (Vyděrač, 1937), kapitánem fotbalové asociace (Klapzubova XI., 1938) či přednostou oční kliniky profesorem Karlem Hostovským (Stříbrná oblaka, 1938).

Za německé okupace se ve filmové oblasti J. S. Kolár zcela odmlčel. Navrátil se do ní až v poválečných zestátněných poměrech. Nejprve se stal členem Filmového uměleckého sboru (září 1946 – listopad 1948). V této funkci spolutvořoval o dramaturgii a o výrobě nových projektů ve státním filmu. Následně se jako jeden z pamětníků počátků českého filmu uplatnil v Československém filmovém ústavu v pozici pracovníka a poté i vedoucího dokumentačního oddělení (1951–1963) a od roku 1963 jako člen historické a vědecké sekce.

V tomto ústavu byl i členem identifikační komise. Pro tamní Filmotéku upravoval a sestavoval své i cizí němé filmy (například vlastní *Řinu*; v 60. letech až do roku 1971 s Františkem Balšánem z dochovaných částí zrekonstruoval a výrazně pozměnil i svůj film *Svatý Václav*) a se svými kolegy Myrtilem Frídou a Šárkou Bartoškovou vypracoval první a základní soupis filmové produkce z let 1898–1945. Uveřejněn byl v cyklostylových publikacích *Československý němý film 1898–1930* (1957, 1962) a *Československý zvukový film 1930–1945* (1965).

Odborné články a vzpomínky publikoval v časopisech a periodikách *Český filmový svět*, *Kino*, *Kinopublikum*, *Přítomnost*, *Filmový kurýr*, *Filmová politika*, *Film a doba*, *Filmové informace* anebo *Kino Ponrepo*. Přispěl do sborníků, knih a skript *Karel Smrž* (1958), *Karel Lamač* (1958), *Průkopníci čs. kinematografie* (1959 a 1966), *Historie československého filmu v obrazech 1898–1930 a 1930–1945* (1959 a 1966). Pořádal přednášky a vystupoval v rozhlase.

Kromě těchto aktivit během let 1947–1964 Kolár opět vytvořil epizodní rolíčky ve třiceti filmových titulech. Byly to role rozličného charakteru a postavení, za zmínku stojí alespoň podplukovník Vrzal (Čapkovy povídky, 1947), místodržitelský rada Ryvola (*Podobizna*, 1947), záludný gestapák (Daleká cesta, 1948), Dr. Vaněk (Revoluční rok

1848, 1949), tajný (Past, 1950), alchymista pracující na výrobě zlata (Císařův pekař – Pekařův císař, 1951), profesor (Tajemství krve, 1953), soudce (Psohlavci, 1954) nebo hospodský z Ouběnic (Dařbuján a Pandrhola, 1959). S filmováním se nakonec rozloučil jako mrtvý pasažér v Polákově fantastické Ikarii XB 1 (1963) a jako generál v muzikálu Kdyby tisíc klarinetů (1964) Jána Roháče a Vladimíra Svitáčka.

Se svou první ženou, operní zpěvačkou a příležitostnou herečkou Mášou Kolárovou (1901–19??) měl syna, prozaika, esejistu a politického publicistu Jana Mario Kolára (1923–1979). Z druhého manželství s Taťánou Hesounovou pocházel syn Křišťan Kolár (nar. 1937). Pouze v rukopise zůstala jeho románová autobiografická freska o začátcích českého filmu Clona se otevírá... (1968). Dodejme ještě, že byl nositelem Pamětní medaile k 70. výročí čs. filmu (1968).

Jan Stanislav Kolár zemřel 30. října 1973 v Praze ve věku sedmasedmdesáti let. Patřil mezi několik málo filmových průkopníků, kteří ve filmu neviděli jen chvilkovou zábavu nebo možnost pro snadný výdělek, ale poctivě a seriózně se snažili vytvářet pokud možno kvalitní díla a pozvednout úroveň české kinematografie. Ve skromných podmínkách a za pomoci svých kolegů nejednou vytvořil na rozhraní desátých a dvacátých let několik pozoruhodných a dodnes živých děl.

Vasil Vasiljev na FAMU natočil jako svůj studentský snímek podle námětu Vladimíra Opěly filmový medailon k režisérovým pětasedmdesátým narozeninám *Dr. Jan Kolár* (1971–1973). V roce 1996 Národní filmový archiv odkoupil od režisérova syna Křišťana větší část otcovy rozsáhlé pozůstalosti, jež je svědectvím o pionýrských dobách československé kinematografie. Rozhovor s Kolárem natočený především Zdeňkem Štáblou patří mezi základy sbírek Oddělení orální historie Národního filmového archivu.

Poznámky:

[1] Vyrobený společností Quatuorfilm společníků J. S. Kolára, Karla Lamače, Svatopluka Innemanna a Gustava Machatého. Kolár s Lamačem zde poprvé u nás použili odrazných desek a protisvětla.

[2] V soutěži Filmové ligy československé z roku 1926 získal cenu jeho námět *Muž, jenž ztratil všechno*. Již předtím námět na film *Aloisův los* zvítězil v roce 1918 v soutěži společnosti Excelsiorfilm a byl zrealizován. Zvítězil také jeho námět na velkofilm *Svatý Václav* z druhé poloviny 20. let.